

Praktisch Internationaal recht

Noordhoff Uitgevers

**Mr. M.S. Beck-Soeliman &
Mr. G.J.W.M. Kipping LL.M.**

2^e druk

Praktisch Internationaal recht

Mr. M.S. Beck-Soeliman

Mr. G.J.W.M. Kipping LL.M.

Tweede druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Utrecht

Ontwerp omslag: G2K (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: DaiPhoto - iStock

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontleenen.

0 / 19

© 2019 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, Nederland.

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsenauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-89973-8

ISBN 978-90-01-89972-1

NUR 820

Woord vooraf

Praktisch Internationaal recht is geschreven vanuit de behoefte aan een helder en actueel boek voor studenten in de eerste fase van hun studie. Internationaal recht wordt als moeilijk ervaren omdat de rechtsbronnen zeer divers zijn. Zo liggen er verschillende verdragen aan ten grondslag. Bovendien lijkt het internationaal recht, anders dan de overige rechtsgebieden zoals het privaatrecht, staatsrecht, bestuursrecht en strafrecht, ver van de student af te staan. Door actuele voorbeelden wordt het internationaal recht op een heldere manier beschreven en komt het dichterbij de belevingswereld van de student. In de tweede druk hebben we getracht te actualiseren en zijn er onderwerpen zoals de Europese Unie, geschillenbeslechting en mensenrechten toegevoegd.

Hierbij bedanken we onze gezinnen en familie voor de morele steun tijdens het schrijven. Verder is een woord van dank op zijn plaats voor onze collega's die voor de tweede druk conceptteksten hebben voorzien van opbouwende adviezen.

Wij wensen de gebruiker veel leesplezier. Voor opmerkingen houden we ons van harte aanbevolen.

Melanie Beck-Soeliman
Gerdjan Kipping
Maart 2019

Serie Praktisch Recht

Praktisch Arbeidsrecht
Praktisch Bedrijfsrecht
Praktisch Bestuursprocesrecht
Praktisch Bestuursrecht
Praktisch Bijzondere Overeenkomstenrecht
Praktisch Burgerlijk Procesrecht
Praktisch Europees recht
Praktisch Fiscaalrecht
Praktisch Gezondheidsrecht
Praktisch Goederenrecht
Praktisch Internationaal recht
Praktisch Ondernemingsrecht
Praktisch Staatsrecht
Praktisch Straf(proces)recht
Praktisch Verbintenissenrecht

Inhoud

Inleiding 7

- 1 Kennismaking met het internationaal recht 9**
 - 1.1 Wat is internationaal recht? 10
 - 1.2 Internationale rechtsorde 19
 - 1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde 23
 - Samenvatting 29
 - Studie-eindvragen 31

- 2 Internationale rechtssubjecten 33**
 - 2.1 Internationale rechtssubjecten 34
 - 2.2 Staten 35
 - 2.3 Internationale organisaties 44
 - 2.4 Natuurlijke personen 45
 - 2.5 Volken 47
 - 2.6 Internationale ondernemingen 48
 - 2.7 De-factoregeringen 49
 - 2.8 Bevrijdingsbewegingen 50
 - 2.9 Non-gouvernementele organisaties 50
 - Samenvatting 51
 - Studie-eindvragen 52

- 3 Jurisdictie 53**
 - 3.1 Wat is jurisdictie? 54
 - 3.2 Territoriale jurisdictie 55
 - 3.3 Functionele jurisdictie 58
 - 3.4 Personele jurisdictie 59
 - 3.5 Immuniteit 63
 - Samenvatting 69
 - Studie-eindvragen 71

- 4 Rechtsbronnen 73**
 - 4.1 Bronnen van internationaal recht 74
 - 4.2 Gewoonterecht 75
 - 4.3 Algemene rechtsbeginselen 78
 - 4.4 Rechterlijke beslissingen 79
 - 4.5 Doctrine 80
 - 4.6 Eenzijdige handelingen of verklaringen 80
 - 4.7 Besluiten van internationale organisaties 83
 - 4.8 *ius cogens* 84
 - Samenvatting 85
 - Studie-eindvragen 87

5	Verdragenrecht	89
5.1	Verdrag	90
5.2	Totstandkoming en gebondenheid aan verdragen	93
5.3	Naleving, toepassing, uitleg en wijziging van verdragen	101
5.4	Geldigheid, beëindiging en opschorting van verdragen	105
5.5	Registratie van verdragen	107
	Samenvatting	108
	Studie-eindvragen	110
6	Internationale organisaties	111
6.1	Kenmerken van internationale organisaties	112
6.2	Verenigde Naties	113
6.3	Europese Unie	121
6.4	Raad van Europa	126
6.5	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie	129
6.6	Andere intergouvernementele organisaties	130
	Samenvatting	134
	Studie-eindvragen	136
7	De Europese Unie	137
7.1	Historische mijlpalen	138
7.2	Doelstellingen, beginselen en bevoegdheden van de Europese Unie	146
7.3	Rechtsbronnen Europese Unie	150
7.4	Doorwerking EU-recht	155
	Samenvatting	161
	Studie-eindvragen	162
8	Mensenrechten	163
8.1	Wat zijn mensenrechten?	164
8.2	Verdragen en wetten	169
8.3	Botsing van mensenrechten	172
8.4	Beperking van mensenrechten	175
8.5	Toezicht op naleving van mensenrechten	177
	Samenvatting	183
	Studie-eindvragen	184
9	Geschillenbeslechting	185
9.1	Geschillenbeslechting door internationaalrechtelijke instanties	186
9.2	Alternatieve methoden van geschillenbeslechting	186
9.3	Juridische geschillenbeslechting	188
	Samenvatting	198
	Studie-eindvragen	199
	Kernbegrippenlijst	201
	Antwoorden studie-eindvragen	208
	Register	215

Inleiding

Wat is internationaal recht? Waarom kan een Nederlandse organisatie een beroep doen op internationaal recht? Wat zijn de bronnen van internationaal recht? Hoe komt het dat internationaal recht doorwerkt in de Nederlandse wetgeving? Wie zijn eigenlijk de belangrijkste spelers in het internationale veld? En welke invloed hebben ze? Hoe ver reikt de Nederlandse rechtsmacht? Gaat dit over de Nederlandse grenzen heen? Wat is de rol van verdragen? Op welke wijze komt een verdrag tot stand? Wat zijn internationale organisaties? Bij welke internationale organisaties is Nederland partij? In het internationaal recht is er geen centrale overheid die handhaaft. De verschillen tussen het nationaal en internationaal recht zijn groot. En ook al lijkt het internationaal recht zich over de grenzen af te spelen, toch is het wel degelijk van belang voor Nederland. Individuen of burgers kunnen vaak met succes een beroep doen op het internationaal recht.

Ieder hoofdstuk van *Praktisch Internationaal recht* wordt ingeleid met een openingscasus. Hierdoor kan de student verbanden leggen en komt het internationaal recht dichterbij. In het eerste hoofdstuk gaat de casus over een groep vrienden die een studie volgen. Hun interesses en bezigheden worden in verband gebracht met internationaal recht.

De openingscasus in hoofdstuk 2 richt zich op de subjecten van het internationale recht. Of, met andere woorden, de spelers in het internationale veld. De openingscasus gaat over het uitroepen van de onafhankelijke staat Israël en de akkoorden die het sluit met overige landen, in het bijzonder de Arabische wereld. Kan Israël als staat verdragen sluiten? Welke rechten en plichten hebben de internationale rechtssubjecten?

In hoofdstuk 3 staat de hoofdpersoon in de casus, Ben Aziz centraal. Ben werkt als agent en hoort op zijn werk dat er een belangrijke oorlogsmisdadiger is opgepakt in Nederland. Ben vraagt zich af of dit nu te maken heeft met rechtsmacht.

De openingscasus in hoofdstuk 4 gaat over SJD-studente Marinka de Groot die de gebeurtenissen in het nieuws de revue laat passeren, zoals de verhouding tussen Noord- en Zuid-Korea en het kernwapenverdrag met Iran. Het verdrag is een van de rechtsbronnen in het internationaal recht. In een rechtsbron vinden we de regels van het recht. Rechtsbronnen zijn als primaire bron van belang voor juristen. In dit hoofdstuk worden de rechtsbronnen beschreven en toegelicht.

De vraag die in de openingscasus van hoofdstuk 5 aan de orde komt, is hoe verdragen tot stand komen en wanneer staten aan verdragen gebonden zijn. In het Verdrag Prevention and Combating of Serious Crime (PCSC) met de

VS en het Verdrag van Prüm waarbij meerdere staten zijn aangesloten, staat de bestrijding van terrorisme centraal.

In hoofdstuk 6 worden de internationale organisaties behandeld. De openingscasus laat zien dat verschillende internationale organisaties zich bezighouden met het bestrijden van cybercrime. Er wordt ingegaan op de kenmerken van een internationale organisatie. En uiteraard passeren verschillende organisaties de revue.

De openingscasus in hoofdstuk 7 vertelt het verhaal van Khaseeb Mazin die op jonge leeftijd naar Nederland is gekomen. Samen met zijn ouders is hij indertijd gevlucht uit Iran. Hij werkt als administratief medewerker juridische zaken bij de gemeente. Op zijn werk is er veel te doen over de privacyverordening van de EU. Dit hoofdstuk gaat dan ook over de EU en licht toe wat de invloed is van EU-wetgeving op de staten die bij de EU zijn aangesloten.

De deeltijdstudent hbo-rechten Farid Ammar staat centraal in de openingscasus van hoofdstuk 8. Hij werkt bij de Belastingdienst en zou graag in zijn functie door willen groeien. Farid gaat naar het avondcollege waar het over mensenrechten gaat. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op wat mensenrechten nu eigenlijk zijn, in welke verdragen en wetten mensenrechten zijn opgenomen, of mensenrechten kunnen conflicteren en hoe mensenrechten worden gehandhaafd.

Tot slot behandelt hoofdstuk 9 het beslechten van geschillen. De openingscasus gaat over Britney van Opstal en Jerome Beerens, beiden derdejaarsstudent hbo-rechten. Gezien de vele oorlogen en conflicten die er in de wereld zijn, vragen ze zich af hoe het internationaal recht bijdraagt aan de oplossing van geschillen. Dit hoofdstuk licht de methoden van geschillenbeslechting toe waarbij ook de verschillende internationale organisaties aan bod komen.

In elk hoofdstuk wordt de stof met voorbeelden, krantenartikelen en citaten verhelderd. Aan het einde van elk hoofdstuk worden ten slotte eindvragen gesteld zodat de student zelf kan toetsen of hij de stof beheerst. Achter in het boek is een begrippenlijst opgenomen, waarin alle kernwoorden eenvoudig opgezocht kunnen worden.

1

Kennismaking met het internationaal recht

- 1.1 Wat is internationaal recht?
- 1.2 Internationale rechtsorde
- 1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

OPENINGSCASUS

Vriendenkring actief in de wijk

Rodney Braak heeft afgelopen zomer zijn havodiploma gehaald en heeft zich in september als eerstejaars hbo-rechten bij de hogeschool aangemeld. Hij is nu halverwege het eerste jaar en verheugt zich op het onderdeel internationaal recht. Dit is een rechtsgebied dat tot zijn verbeelding spreekt. In het nieuws en in de kranten leest hij altijd als eerste het buitenlandse nieuws. Zo volgt hij de onderhandelingen over het Trans-Atlantisch handels- en investeringsverdrag tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten op de voet. Zijn vriendin Marinka de Groot, tweedejaarsstudent aan de opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening, leest daarentegen eerst de horoscoop en daarna het binnenlandse nieuws. Zij interesseert zich niet voor het buitenlandse nieuws, maar volgt de ontwikkelingen op het gebied van asielzoekers op de voet. Hun hechte vriendenkring bestaat uit verschillende jongeren die allemaal een andere studie volgen. Zo studeert Hans Kroon toegepaste psychologie en zijn vriendin Latifa Hoyer sociaal pedagogische hulpverlening. Alle vier zijn ze aangesloten bij de buurtvereniging die zich op allerlei manieren inzet voor de wijk. Marinka is betrokken bij migranten die een vluchtelingenstatus hebben gekregen en die een woning hebben toegewezen in de wijk. In de stad is een discussie gaande of de komst van een asielzoekerscentrum op prijs wordt gesteld. Binnenkort is er een informatieavond in het gemeentehuis. Hans houdt zich bezig met gezinnen met kinderen in de wijk die ondersteuning nodig hebben en voert wekelijks gesprekken in samenwerking met de maatschappelijk werker van het sociaal wijkteam. Momenteel is er een discussie gaande op welke wijze men met de privacy van cliënten moet omgaan. Latifa en Rodney steken op woensdagmiddag vaak een helpende hand toe bij de wekelijkse knutselactiviteiten met kinderen. Rodney vraagt

zich af of het internationaal recht, net zoals andere rechtsgebieden (privaatrecht, strafrecht, bestuursrecht), zich slechts afspeelt buiten de grenzen. Is het verkrijgen van een vluchtelingenstatus alleen nationaalrechtelijk georiënteerd? En is de wijze waarop binnen wijkteams wordt omgegaan met privacy een nationale kwestie? Zouden de rechten van kinderen ook alleen maar nationaalrechtelijk geregeld zijn? Het zijn vragen waarop hij binnen het internationaal recht een antwoord hoopt te krijgen.

In de openingscasus komen we verschillende begrippen tegen die kenmerkend zijn voor het internationaal recht. Wat is een verdrag? Wat is internationaal recht? Wat betekent het als Nederland is aangesloten bij een verdrag? Hoe worden bepalingen in internationale verdragen uitgelegd en toegepast? In dit boek komen al deze vragen aan de orde. Zonder het antwoord op deze vragen te weten, kunnen we nu al constateren dat het internationaal recht een grote rol speelt in het dagelijks leven. We staan er niet direct bij stil, maar het internationaal recht is meer aanwezig dan we denken. Ook de wetgever kent een belangrijke plaats toe aan het internationaal recht. Dit blijkt wel uit artikel 90 Grondwet op grond waarvan de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde dient te bevorderen.

In paragraaf 1.1 wordt aangegeven wat onder internationaal (publiek)recht wordt verstaan, tegen de achtergrond van de geschiedenis. Vervolgens komt in paragraaf 1.2 een aantal belangrijke begrippen aan de orde die centraal staan in het internationaal recht zoals soevereiniteit en rechtsmacht. Ook wordt ingegaan op de verschillen tussen internationaal en nationaal recht. Tot slot gaat paragraaf 1.3 in op de wijze waarop het internationaal recht doorwerkt in de Nederlandse rechtsorde.

1.1 Wat is internationaal recht?

Om goed te kunnen begrijpen of internationaal recht nu daadwerkelijk uit objectief geformuleerde rechtsregels bestaat, is het belangrijk om dit tegen een historische achtergrond te plaatsen. Daarom wordt in subparagraaf 1.1.1 een beschrijving gegeven van het ontstaan van internationaal recht, waarna in subparagraaf 1.1.2 een toelichting volgt over het internationaal publiekrecht.

1.1.1 Geschiedenis van het internationaal recht

Het internationaal recht is van oudsher het recht tussen staten onderling. Het is onlosmakelijk verbonden met geschiedenis. Een korte beschrijving hoe internationaal recht door de eeuwen heen is ontstaan, is daarom op zijn plaats.

Als we teruggaan naar de oude volkeren voor het begin van onze jaartelling, zien we het volgende. Al rond 2100 voor Chr. beschreven volkeren in Mesopotamië hun afspraken op een rotsblok. Ruim duizend jaar later spraken Ramses III van Egypte en de Koning van de Hittieten respect voor elkaar uit en erkenden ze elkaars grondgebied. Zelfs in die tijd beseften volkeren dat het nuttig was om afspraken te maken, wilde men in vrede naast elkaar

voortleven. Juist om te voorkomen dat bepaalde mogendheden te sterk werden, sloten staten onderling een verbond om tegenwicht te bieden. De tijd van de klassieke Grieken en Romeinen is zeer belangrijk geweest voor het huidige gedachtegoed. Zo legden de klassieke Grieken in de zesde eeuw voor Chr. de basis voor filosofie, het debat en de theorie van het natuurrecht. Dit laatste houdt in dat rationele en logische regels de basis van de natuur zijn, onafhankelijk van tijd en plaats. Dit natuurrecht zou dus voor de gehele wereld van toepassing zijn. Zie hier de vergelijking met internationaal recht, ook dit recht zou voor de gehele wereld moeten gelden. De Romeinen namen dit idee over, zij het dat de Romeinen vasthielden aan het onderscheid tussen het *ius gentium*, het recht voor iedereen, en het *ius civile*. Dit laatste hield in dat deze rechtsregels alleen van toepassing waren voor Romeinen. Hoewel het Romeinse Rijk groeide en bloeide, vond er langzaam een verdeling plaats tussen een West- en een Oost-Romeins rijk. Door de oprichting van de stad Constantinopel (het hedendaagse Istanbul) werd deze verdeling versterkt. Een aantal gebeurtenissen maakte het Romeinse Rijk zwakker. Er ontstond een tekort aan soldaten, want het leger was niet langer populair en stond niet langer hoog in aanzien. Om het leger te financieren werden de belastingen verhoogd. Daarnaast bleek het handhaven van grenzen van een dergelijk groot territorium steeds lastiger. Steeds vaker vonden er aanvallen van buitenaf plaats en waren er volksverhuizingen (grootschalige emigratie) naar het grondgebied van het Romeinse Rijk. Uiteindelijk leidde een samenspel van deze gebeurtenissen tot de val van het Romeinse Rijk.

Het tijdperk van de Romeinen liep langzaam over in de Middeleeuwen (500-1500 na Chr.). Haaks op de ideeën van de Romeinen, stond in de Middeleeuwen de kerk centraal. Enerzijds heerste de orde van het Romeinse Rijk, anderzijds was er de orde van de Rooms-Katholieke kerk. Parallel hieraan ontstond er regelgeving voor handelaren die over de grenzen heen trokken. Zo trachtte men internationale contacten te reguleren en was dit een eerste stap in de ontwikkeling van een internationaal rechtssysteem op het gebied van het privaatrecht.

Na de Middeleeuwen breekt de Vroegmoderne Tijd aan (1500-1700). In deze periode werden nieuwe verdragen of vredespacten gesloten die tevens nieuwe tijdperken aankondigden. Onderdeel van de Vroegmoderne tijd is de reformatie (1517-1648). De term reformatie is ontstaan uit het Latijnse woord *reformatio* dat hervorming betekent. De theoloog Maarten Luther schreef in 1517 geschiedenis met zijn 95 theses door het debat over de rooms-katholieke leer te starten. Mede door de uitvinding van de drukpers verspreidde zich dit snel door Europa. Hierdoor ontstond een verdeling tussen rooms-katholieke en protestantse staten, dat leidde tot oorlogen die ook wel bekend staan als de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) en de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), die ook als godsdienstoorlogen worden beschouwd. Beide oorlogen werden uiteindelijk in 1648 door de Vrede van Westfalen beëindigd. Deze Vrede is een belangrijk keerpunt in de internationale betrekkingen tussen staten. Het bestaat uit twee verdragen, de Vrede van Münster en de Vrede van Osnabrück. In Münster tekenden de Nederlandse Republiek en het Koninkrijk Spanje de vrede. In deze documenten werd voor het eerst de term soevereiniteit beschreven. Bij het verdelen van het territorium werd de soevereiniteit gerespecteerd. De macht van de keizer van het Heilige Roomse Rijk werd ingeperkt. Men kwam overeen dat er geen bemoeienis zou

plaatsvinden met interne aangelegenheden. Verschillen in godsdienst waren dus geen punt van discussie meer. Immers, het belijden van een godsdienst werd beschouwd als een interne (staats)aangelegenheid. In het volgende citaat is een artikel uit het Verdrag van Westfalen vermeld, waarin de gebieden worden verdeeld tussen Frankrijk en het Romeinse Rijk waarbij de termen soevereiniteit en jurisdictie worden genoemd.

'Item, All the Vassals, Subjects, People, Towns, Boroughs, Castles, Houses, Fortresses, Woods, Coppices, Gold or Silver Mines, Minerals, Rivers, Brooks, Pastures; and in a word, all the Rights, Regales and Appurtenances, without any reserve, shall belong to the most Christian King, and shall be for ever incorporated with the Kingdom France, with all manner of Jurisdiction and Sovereignty, without any contradiction from the Emperor, the Empire, House of Austria, or any other: so that no Emperor, or any Prince of the House of Austria, shall, or ever ought to usurp, nor so much as pretend any Right and Power over the said Countrys, as well on this, as the other side the Rhine.'

Bron: Article LXXVI, Treaty of Westphalia

Door de Vrede van Münster erkende Spanje de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden als soeverein. Helaas betekenden de genoemde vredesverdragen niet dat er nadien geen conflicten meer plaatsvonden.

Een ander onderdeel van de Vroegmoderne Tijd is de Renaissance die na de Middeleeuwen volgde (vanaf de laat veertiende eeuw tot ongeveer de vijftiende eeuw). In de Renaissance stond de rede, het verstand, centraal. Er volgde een wederopkomst van Griekse ideeën. Voor het eerst ontstonden onafhankelijke staten zoals Engeland, Frankrijk en Spanje. Een bekende Nederlandse rechtsgeleerde, Hugo de Groot, bouwde voort op de natuurrechtelijke opvatting die destijds door de Grieken was geïntroduceerd. Hij stelde dat natuurrecht onafhankelijk van God zou bestaan. Rechtsbeginselen, zoals ook het internationaal recht, zouden worden ontleend aan universele waarden. Zo paste hierin de gedachte dat de zeeën niet aan een specifieke staat behoren, maar aan een ieder. Daarmee legde Hugo de Groot de basis voor het huidige zeerecht. In het volgende citaat worden relevante passages uit het *Mare Liberum* van Hugo de Groot vermeld.

Hugo de Groot schrijft in hoofdstuk 1 ('Het volkenrecht kent een ieder de vrije vaart naar een ieder toe'):

'Mijn voornemen is om kort en duidelijk aan te tonen dat de Nederlanders – dat wil zeggen de onderdanen van de Verenigde Provinciën van de Nederlanden – het recht hebben om naar Oost-Indië te varen, niet anders dan zij dat nu doen, en met de bevolking daar handel te drijven. Als grondslag daarvoor zal ik aanvoeren de navolgende onweerlegbare regel van het volkenrecht dat men het oorspronkelijke of algemene noemt, en waarvan de strekking glashelder en onveranderlijk is: het staat ieder volk vrij met ieder ander volk contact te leggen en met dat volk handel te drijven.

God zelf bevestigt dit bij monde van de natuur. Want Hij heeft niet gewild dat de Natuur op alle plekken voorziet in alle levensbehoeften. Zoals Hij ook ieder volk in andere vaardigheden laat uitmunten. Waartoe dienen deze voorzieningen anders, dan omdat Hij juist bedoeld heeft door gebrek en overvloed over en weer menselijke vriendschappen te stimuleren, om zo te voorkomen dat mensen zich inbeeldden zelfstandig in al hun behoeften te kunnen voorzien en daardoor contacten afhielden? In de huidige toestand voorziet het ene volk in de behoeften van het andere, volgens het beginsel van de goddelijke rechtvaardigheid.'

Wederom haalt Hugo de Groot het volkenrecht aan in hoofdstuk VIII:

‘Volgens het volkenrecht is het handelsverkeer tussen wie dan ook vrij. Wanneer de Portugezen nu beweren, dat zij enig exclusief recht bezitten om handel te drijven met Oost-Indië, dan kan dit op nagenoeg dezelfde gronden weerlegd worden. Ik zal deze kort herhalen en dan op onze kwestie toepassen. Het volkenrecht heeft het beginsel ingevoerd dat alle mensen in de gelegenheid behoren te zijn in alle vrijheid met elkaar handel te drijven, en dat dit recht hun door niemand ontzegd kan worden. Aangezien de noodzaak van dit beginsel zich voortdurend deed gevoelen vanaf het moment dat men eigendom ging onderscheiden, mag men aannemen dat dit beginsel van tamelijk oude oorsprong is. Aristoteles maakt in dit geval de scherpzinnige opmerking, dat “de uitwisseling van goederen de natuurlijke behoeften naar zelfstandigheid aanvult”. Met andere woorden, dat handel daar te hulp schiet, waar de Natuur tekort schiet, om zo afdoend te voorzien in de behoefte van allen. Bijgevolg dient volgens het volkenrecht het recht op handel een gemeenschappelijk goed te zijn, niet slechts in ontkennde zin, maar ook, zoals de rechtsgeleerden dat noemen, in positieve dan wel bevestigende zin.’

Bron: Hugo de Groot, *Mare Liberum*, 1609

Deze theorie over de vrije doorvaart op zee kwam mede voort uit de wens om het handelsmonopolie van Portugal in Oost-Indië te doorbreken, maar nadat Nederland zelf de macht had gekregen, stichtte het een eigen handelsmonopolie via de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) en sloot het de havens voor buitenlandse schepen.

Na de Renaissance volgde het tijdperk van de Verlichting (1648-1789). In deze periode was er veel aandacht voor wetenschap. Belangrijke filosofen zoals Charles Montesquieu en René Descartes drukten hun stempel op deze tijd. Een belangrijk verdrag in deze periode is de Vrede van Utrecht (1713). Langzaam ontstond het besef dat, wilde men een einde maken aan de oorlogen die overal ter wereld plaatsvonden, men met elkaar moest onderhandelen om een evenwicht te bereiken in Europa.

Ook in de industrie was er technische vooruitgang. Halverwege de achttiende eeuw begon de industriële revolutie in Engeland. Er ontstonden fabrieken waar het niet zo nauw werd genomen met de arbeidsomstandigheden. In veel Europese landen regeerde er een vorst. De vorst hanteerde zijn eigen regels. Aan de andere kant van de oceaan woedde in Noord-Amerika een Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), een oorlog tussen Engeland en haar koloniën in Noord-Amerika. Inzet van de oorlog was dat men zich verzette tegen de opgelegde belastingen van Engeland. Uiteindelijk wisten de koloniën in Noord-Amerika zich te onttrekken aan het bestuur door Engeland en verenigde men zich in de Verenigde Staten van Amerika. In 1789 brak ook in Frankrijk een revolutie uit als gevolg van verzet tegen de dictatuur van de heersende vorst, Lodewijk XIV (de Zonnekoning). De bestorming van de Bastille wordt veelal gezien als het startsein van de Franse revolutie. Men streed voor vrijheid, gelijkheid en broederschap. Gaandeweg werd de drang naar onafhankelijkheid en zelfstandigheid van staten groter, maar dit bleef lange tijd met name voorbehouden aan Europese staten. Met de Franse revolutie werd de basis gelegd voor de democratieën van Europese staten.

Na tien jaar revolutie greep Napoleon Bonaparte de macht en in 1804 riep hij zichzelf uit tot keizer van Frankrijk. De macht van Napoleon wankelde na een mislukte veldtocht naar Rusland. Hij werd eerst verbannen naar Elba en na een definitieve nederlaag in de slag bij Waterloo in 1815 verbannen naar Sint-Helena. Dit betekende het einde van het Franse keizerrijk. Dit leidde tot het Congres van Wenen in 1814 en 1815 waar verdragen werden gesloten die de nieuwe grenzen in Europa moesten vastleggen en die moesten leiden tot een machtsevenwicht waardoor niet een land alle macht zou kunnen grijpen. Als uitvloeisel hiervan werd in 1816 het Traktaat van Aken gesloten tussen het Koninkrijk Pruisen en Nederland waarbij de grens tussen deze twee staten werd vastgelegd. Dit verdrag was ruim een eeuw later van groot belang voor de doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde, zoals verderop in dit hoofdstuk zal blijken.

De eerdergenoemde industriële revolutie zette zich voort en de ontwikkelingen op technisch gebied vierden hoogtij. Samen met wetenschappelijke ontdekkingen (Darwin met zijn evolutietheorie) en uitvindingen verspreidde deze revolutie zich wereldwijd. Anderzijds kende dit ook een donkere kant; slechte omstandigheden in fabrieken, mijnen en een toename van kinderarbeid. Wel kwam in de negentiende eeuw geleidelijk een einde aan slavernij. Nederland was op 1 juli 1863 een van de laatste landen in Europa die de slavernij afschafte (kort nadat Abraham Lincoln in de VS ook had gedaan). In 1890 wordt op de Conventie van Brussel een internationaal verdrag tegen de Afrikaanse slavenhandel getekend door de koloniale machten.

Als Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was Nederland een confederatie. De zeven provincies waren onafhankelijke staten die door een verdrag een staat vormden. Onder Napoleon werd de Republiek een eenheidsstaat (eerst de Bataafse Republiek en daarna het Koninkrijk Holland). Na de val van Napoleon werd Nederland weer onafhankelijk en ontstond de gedecentraliseerde eenheidsstaat het Koninkrijk der Nederlanden. Limburg en Noord-Brabant werden er onderdeel van.

De twintigste eeuw kenmerkt zich door de Eerste Wereldoorlog, waarna in 1919 het Verdrag van Versailles werd ondertekend. Dit verdrag legde tevens de kiem voor het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog, omdat in het Verdrag van Versailles afspraken werden gemaakt tussen de overwinnaars van de oorlog. De verliezers, waaronder Duitsland, werd grondgebied afhandig gemaakt. Na de Tweede Wereldoorlog kwam men tot besef dat er afspraken moesten worden gemaakt om de verschrikkingen van dergelijke oorlogen te voorkomen. Dit besef legde de basis voor één van de grootste internationale organisaties, de oprichting van de Verenigde Naties in 1945.

1.1.2 Internationaal publiekrecht

Langzamerhand werd duidelijk dat staten de belangrijkste spelers zijn in het internationale recht. Staten maakten en maken afspraken met elkaar en voelen zich verplicht om die na te komen. In deze paragraaf lichten we de begrippen 'internationaal (internationaal versus nationaal)', 'publiek- (publiekrecht versus privaatrecht)' en het laatste element 'recht' toe. Vaak wordt in de literatuur nog de term volkenrecht gebruikt. In de wetgeving zien we de term volkenrecht regelmatig terugkomen zoals we zien in voorbeeld 1.1.

VOORBEELD 1.1

Artikel 13a Wet Algemene Bepalingen bepaalt dat de ‘regtsmagt van den regter en de uitvoerbaarheid van regterlijke vonnissen en van authentieke akten worden beperkt door de uitzonderingen in het volkenrecht erkend.’

In artikel 28 van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden staat: ‘Op de voet van door het Koninkrijk aangegane internationale overeenkomsten kunnen Aruba, Curaçao en Sint Maarten desgewenst als lid tot volkenrechtelijke organisaties toetreden.’

In artikel 16 van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen lezen we: ‘De bekendmaking van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties geschiedt in het Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden.’

Artikel 6 van het Wetboek van strafrecht gaat over de personele rechtsmacht. In lid 1 staat: ‘De Nederlandse strafwet is toepasselijk op een ieder die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een feit voor zover een bij algemene maatregel van bestuur aangewezen verdrag of besluit van een volkenrechtelijke organisatie tot het vestigen van rechtsmacht over dat feit verplicht.’

Volgens artikel 41 Scheepvaartverkeerswet wordt ‘De toepasselijkheid van deze wet (...) beperkt door de in het volkenrecht erkende uitzonderingen.’

Maar de term volkenrecht geeft de indruk dat de enige spelers in het internationaal recht alleen volken zouden zijn. Het tegendeel is waar. Staten zijn de belangrijkste spelers in de internationale rechtsorde. Ook internationale organisaties en individuen spelen een grote rol; hierover meer in hoofdstuk 2. Hierdoor doet de term volkerenrecht geen recht aan de brede opvatting van het internationale recht. Daarom geven we in dit boek de voorkeur aan de ruimere termen internationaal publiekrecht of internationaal recht.

Volkenrecht

Voordat we ingaan op de rol van staten, kijken we eerst naar de elementen van het internationaal publiekrecht, namelijk ‘internationaal versus nationaal’, ‘publiek versus privaats’ en ‘recht versus relaties’.

Internationaal publiekrecht omvat een enorme hoeveelheid aan regels. Van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens tot een grensverdrag tussen Nederland en België uit 2016 om de onderlinge grens rondom de Maas in Zuid-Limburg aan te passen. Van de resolutie van de VN-Veiligheidsraad van 17 maart 2011 om het vliegverbod boven Libië met alle noodzakelijke (dus ook gewelddadige) middelen te handhaven tot de Schengengrenscodes waarbij de persoonscontrole aan de Europese binnengrenzen is afgeschaft.

Internationaal versus nationaal

Door de handel en de internationale contacten die hieruit voortvloeien, is men gaan beseffen dat regelgeving noodzakelijk is. Zo zijn onder andere voornoemde internationale regels tot stand gekomen. Het begrip ‘internationaal’ staat tegenover het begrip ‘nationaal’. Binnen het nationale recht creëert de soevereine overheid wetten en regels voor burgers op het eigen grondgebied. Internationaal gelden er andere regels, namelijk regelgeving die staten waardevol vinden om daadwerkelijk na te komen, zoals verdragen en internationaal gewoonterecht.

Publiek versus privaat

Daarmee is ook het tweede element 'publiek' aangestipt. Het publiek of openbaar gezag bedenkt immers regelgeving om internationale problemen zoals grensoverschrijdende milieuvuiling of terrorisme het hoofd te bieden. De term 'publiek' staat tegenover 'privaat'. Internationaal privaatrecht richt zich met name op geschillen tussen natuurlijke personen en/of rechtspersonen onderling. Met internationaal privaatrecht hebben we te maken als in een privaatrechtelijke situatie sprake is van verbinding tussen twee of meer landen. Dat is bijvoorbeeld het geval als men via internet in het buitenland een product koopt of in situaties waarin iemand in het buitenland trouwt of gaat scheiden. Neem het geval waarin een Marokkaans echtpaar in Marokko is getrouwd, naar Nederland emigreert en na verloop van tijd in Nederland besluit om te gaan scheiden. Moet men dan terug naar Marokko om te scheiden of kan dat ook in Nederland? En welk nationaal recht is van toepassing? Is de Nederlandse rechter bevoegd, omdat men hier woont of is de Marokkaanse rechter bevoegd, omdat men de Marokkaanse nationaliteit heeft? En welk recht moet die rechter toepassen? Het Nederlandse of het Marokkaanse echtscheidingsrecht? Stel dat na de echtscheiding een van de partners naar Marokko terugkeert en aan de ander alimentatie verschuldigd is, hoe kan dan het vonnis van de Nederlandse rechter in Marokko worden geëxecuteerd?

Staten maken zelf internationaal privaatrecht om dit soort problemen op te lossen. Eigenlijk hebben we hier niet te maken met internationaal recht zoals hiervoor beschreven over internationaal publiekrecht, maar met nationaal recht. Staten kunnen namelijk zelf bepalen welke regels van internationaal privaatrecht ze maken. Nederland kan dus regels maken waarin staat welke rechter bevoegd is om een zaak van internationaal privaatrecht te behandelen en welk nationale recht in dat geval van toepassing is.

In het internationaal privaatrecht wordt (net als in het overige recht) onderscheid gemaakt tussen formeel en materieel recht. Bij formeel recht gaat het onder meer om procesrecht, maar dan wel om internationaal procesrecht. Dat gaat onder andere over de rechtsmacht, over de erkenning van buitenlandse uitspraken en authentieke akten en over internationale samenwerking tussen staten. Bij rechtsmacht gaat het over de vraag welke rechter bevoegd is. Bij buitenlandse uitspraken kan men denken aan een echtscheiding die is uitgesproken door een buitenlandse rechter. Een verklaring van ongehuwd zijn is een voorbeeld van een authentieke akte die nodig is als een vreemdeling in Nederland wil verblijven bij een Nederlandse partner of bij een andere vreemdeling die rechtmatig in Nederland verblijft. Bij het materiele internationaal privaatrecht gaat het om de vraag welk (nationaal) recht van toepassing is.

De wetten die Nederland heeft gemaakt wat betreft conflictregels (welk recht is van toepassing) zijn allemaal terechtgekomen in boek 10 van het Burgerlijk Wetboek (BW). Sinds 2002 staan in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) de regels over de bevoegdheidsverdeling van rechters, ook die in internationale situaties. Dat betreft dus de vraag welke rechter (soort en locatie) bevoegd is.

In het conflictenrecht wordt onder andere aangeknoopt bij de nationaliteit van de betrokken partijen, het land waar partijen hun gewone verblijfplaats

hebben, de plaats waar een huwelijk is gesloten en de plaats (het land) waar een onroerend goed ligt. Als we naar deze aanknopingspunten kijken, kan het dus voorkomen dat meerdere aanknopingspunten op een situatie van toepassing kunnen zijn. Meestal geldt dan een volgorde waarin die aanknopingspunten moeten worden behandeld.

Wanneer we in (de titel van) dit boek de term internationaal recht gebruiken, dan bedoelen we daarmee internationaal publiekrecht.

Als gevolg van globalisering en internationalisering is er steeds meer sprake van relaties en overeenkomsten tussen mensen en bedrijven uit verschillende landen. Dit heeft ertoe geleid dat landen met elkaar verdragen hebben gesloten over hoe om te gaan met dit gegeven en om te reguleren welk recht en welke rechter van toepassing en bevoegd zijn in situaties waar mensen een verbintenis of overeenkomst met elkaar zijn aangegaan, die zij bijvoorbeeld willen beëindigen of waarover een conflict is ontstaan. Over al deze onderwerpen heeft Nederland met tal van andere landen vele verdragen gesloten. We hebben er dus voor gekozen om ons nationale internationale privaatrecht (om maar eens een innerlijk tegenstrijdig begrip te gebruiken) te harmoniseren (af te stemmen) met andere landen. En ook de EU heeft allerlei verordeningen gemaakt op het terrein van het personen- en familierecht. Op de onderwerpen die in die verordeningen zijn vastgelegd, maken de EU-lidstaten dus zelf geen regels meer wat betreft situaties waar ten minste twee EU-lidstaten zijn betrokken.

Nederland is sinds 1893 gastland van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (IPR). Vanuit die rol wil Nederland dus graag internationale afspraken over het IPR bevorderen. Nederland is aan 26 van de 38 verdragen gebonden die in dit verband zijn gesloten over onderwerpen van internationaal privaatrecht (VN-verdragenwebsite, 2018).

Daarnaast heeft de EU veel verordeningen gemaakt om het internationaal privaatrecht van de EU-lidstaten te unificeren (zodat het overal in de EU hetzelfde is). Belangrijke verordeningen gaan over de erkenning en tenuitvoerlegging van (rechterlijke en bestuurlijke) beslissingen (Brussel-II-bis-verordening) en over bijvoorbeeld alimentatie (Alimentatieverordening).

Die hiervoor genoemde verdragen en EU-regels gaan weliswaar inhoudelijk over onderwerpen van (internationaal) privaatrecht, maar zo'n verdrag of een EU-verordening valt zelf weer onder het internationaal publiekrecht. Die regels zijn immers niet op grond van nationale wetgeving tot stand gekomen, maar op grond van internationale besluitvormingsprocedures.

Recht

Tot slot het element 'recht'. De afwezigheid van een internationaal systeem van handhaven is kenmerkend voor de internationale rechtsorde. Het ontbreken van een centraal systeem van uitvoerende, wetgevende en handhavende macht in het internationaal systeem heeft als gevolg dat er niet één centraal orgaan is aan te wijzen dat wetten of regels maakt (zie subparagraaf 1.2.1). In een nationaal systeem legt de overheid sancties op bij het overtreden van een rechtsregel. In de internationale gemeenschap leven staten de regels na die uit onderlinge afspraken voortvloeien, omdat ze dit belangrijk en waardevol vinden. De onderlinge betrekkingen of relaties tussen staten zijn daarom belangrijk. Zo belangrijk dat er ook aparte studies 'internationale betrekkingen' bestaan.

Terug naar recht. In paragraaf 1.2 bespreken we de kenmerken van de internationale rechtsorde. Dan wordt ook uitgelegd waarom de internationale rechtsorde een decentraal karakter heeft en wat de gevolgen hiervan zijn. De handhaving van internationale regels (bijvoorbeeld van een verdrag) ligt bij de staten zelf. Soms wordt dit door een internationale organisatie gedaan, zoals de Verenigde Naties (VN). Eén van de hoofdorganen van de VN is de Veiligheidsraad. Hiervan zijn vijftien landen lid, vijf permanent en tien tijdelijk (zie paragraaf 6.2). Deze VN-Veiligheidsraad kan besluiten nemen die de VN-lidstaten binden en dit orgaan kan ook de naleving van zijn besluiten afdwingen. Toch is dit een uitzondering op de regel. Nederland is in 2018 lid van de Veiligheidsraad. Zie ook het volgende nieuwsbericht.

● www.rijksoverheid.nl

Voorzitter Nederland luidt noodklok Syrië in VN-Veiligheidsraad

Minister Blok van Buitenlandse Zaken luidt vandaag, als voorzitter van de VN-Veiligheidsraad, de noodklok over de situatie in Syrië. 'In de afschuwelijke oorlog in Syrië lijkt elke vorm van menselijkheid verdwenen', zegt hij. 'Het is een conflict waar de internationale gemeenschap er niet in slaagt te voldoen aan 1 van de oudste normen: het beschermen van onschuldige burgers.' Het is vandaag een maand geleden dat de VN-Veiligheidsraad de resolutie over het staakt-het-vuren in Syrië aannam; 7 jaar geleden begon de oorlog in Syrië.

Het eerste bezoek van Blok aan de VN-Veiligheidsraad, in de Nederlandse voorzitterschapsmaand, staat in het teken van de crisis in Syrië. In de Veiligheidsraad wordt onder meer gesproken over het vervolg van Veiligheidsraad-resolutie 2401 over het staakt-het-vuren. 'De internationale gemeenschap is verdeeld over de crisis. Partijen houden zich niet aan de afspraken en onschuldige burgers zijn het slachtoffer', aldus de bewindsman. (...)

27 maart 2018

De EU is een andere internationale organisatie die via haar instellingen sancties kan opleggen aan haar lidstaten als die hun verplichtingen niet nakomen (meer hierover in hoofdstuk 6 en 7). Dit kan op eigen initiatief of op initiatief van staten zijn. Uit het volgende krantenartikel blijkt hoe staten sancties voorbereiden en lobbyen bij andere staten om mee te doen.

www.ad.nl

Drie EU-landen bereiden nieuwe sancties tegen Iran voor

Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland hebben nieuwe Europese sancties tegen Iran voorbereid. De maatregelen zijn een reactie op de rol van Teheran in het conflict in Syrië en op tests met ballistische raketten, blijkt uit een vertrouwelijk document dat persbureau Reuters heeft ingezien. Het document is volgens Reuters naar alle EU-lidstaten is verstuurd. Met de nieuwe maatregelen hopen de drie Europese landen de Verenigde Staten tegemoet te komen, zodat het land zich houdt aan het internationale akkoord over het beteugelen van het nucleaire programma van Iran. Maandag vergaderen de Europese ministers van Buitenlandse Zaken over de nieuwe sancties, die gericht zouden zijn tegen specifieke Iraanse personen en entiteiten. (...)

17 maart 2018

Dus hoewel een centraal mondiaal systeem van uitvoerende, wetgevende en handhavende macht in de internationale rechtsorde ontbreekt, hebben staten toch regels vastgelegd in bijvoorbeeld verdragen. Die behoren tot (de bronnen van) het recht. En zoals we hiervoor hebben gezien, hebben staten sommige internationale organisaties de bevoegdheid gegeven om besluiten te nemen waarover de staten hebben vastgelegd dat zij zich aan die besluiten gebonden achten. Ook dat zijn bronnen van recht.

1.2 Internationale rechtsorde

In deze paragraaf worden de belangrijkste kenmerken van de internationale rechtsorde toegelicht. In subparagraaf 1.2.1 vinden we uitleg over de gelijkheid tussen staten, waarna in subparagraaf 1.2.2 de afhankelijkheid van staten volgt. In subparagraaf 1.2.3 zien we dat de internationale rechtsorde niet los staat van het politieke klimaat in een land.

1.2.1 Decentraal

Zoals gezegd, zijn de belangrijkste spelers in de internationale rechtsorde staten. Deze kunnen afspraken maken met andere staten. Dit kan gaan over verschillende onderwerpen. Het hoeft niet altijd over controversiële onderwerpen als de beheersing van wapens of het klimaat te gaan. Soms betreft het een bepaalde vorm van samenwerking, bijvoorbeeld op het gebied van zorg of verdragen waarin staten met elkaar overeenkomen waar burgers van de ene staat die werkzaam en/of woonachtig zijn in de andere staat, belasting moeten betalen. In het volgende voorbeeld zijn er tussen Nederland en China afspraken gemaakt over de ouderenzorg.

• www.rijksoverheid.nl

Verpleeghuiszorg, ondersteuning thuis en wijkverpleging centraal in nieuwe samenwerking Nederland en China

Staatssecretaris Martin van Rijn (VWS) en zijn Chinese collega, viceminister Gao Xiaobing (Civil Affairs), hebben een 3-jarige overeenkomst getekend om samen te werken op het terrein van ouderenzorg. China zoekt naar nieuwe mogelijkheden om zo goed mogelijk te kunnen zorgen voor het snel toenevende aantal Chinese ouderen en kijkt met belangstelling naar de goede kennis en ervaring uit Nederland. (...)

Van Rijn: 'Nederland heeft minder inwoners dan Beijing. Dus de schaal waarover we praten is totaal iets anders. Maar de uitdagingen waarvoor we staan kunnen we toch goed vergelijken. En daarin gaan we nu meer samen optrekken en van elkaar leren. China is erg geïnteresseerd in ons hele systeem van ondersteuning en begeleiding thuis, wijkverpleging en verpleeghuiszorg. Wij kunnen iets leren van de sterke rol die familie en de lokale gemeenschap spelen in de Chinese zorg voor ouderen.' (...)

Chinese en Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en overheden kunnen op basis van de nieuwe overeenkomst samenwerken, kennis uitwisselen, opleiding en training organiseren en beleid ontwikkelen. Het gaat dan bijvoorbeeld om verpleeghuiszorg en thuiszorg en wijkverpleging voor ouderen die thuis blijven wonen. In de samenwerking zal ook speciale aandacht zijn voor innovatie van gezondheidszorg en e-health.

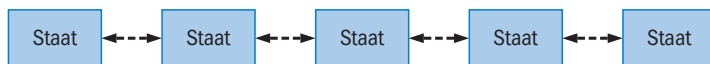
26 oktober 2016

Vaak worden deze afspraken schriftelijk vastgelegd in overeenkomsten, die we verdragen noemen. Ook internationale organisaties kunnen verdragen sluiten. Een bijzondere internationale organisatie is de Europese Unie (zie hoofdstuk 7). Zoals in de openingscasus staat, volgt Rodney Braak de onderhandelingen over het Trans-Atlantisch handels- en investeringsverdrag op de voet. Dit verdrag gaat over het maken van afspraken over de handel tussen de EU en de Verenigde Staten. Hierdoor zouden importtarieven tussen de EU en de VS worden afgeschaft waardoor de handel zou moeten toenemen, wat op zijn beurt weer effect heeft op de werkgelegenheid en de besteding van consumenten. Tegenstanders stellen dat door de toename van de handel de zelfstandigheid van staten juist afneemt. Als onderdeel van dit verdrag zou ook een nieuw internationaal investeringshof worden opgericht om dit verdrag te kunnen handhaven. Hieraan zouden staten zich moeten onderwerpen. Ook zouden de regels van bijvoorbeeld veiligheid rond het maken van voedsel tussen de EU en de VS te veel verschillen. In de EU zijn er strengere voorschriften dan in de VS. In oktober 2016 vond er nog een onderhandelingsronde plaats, maar na de verkiezing van Donald Trump bleef het stil rondom het verdrag.

Door het over en weer sluiten van verdragen ontstaat een kader waarbinnen het internationaal recht wordt ontwikkeld en zijn bestaan vindt. Immers, verdragen zijn één van de rechtsbronnen van het internationaal recht. Hierover meer in de hoofdstukken 4 en 5.

Momenteel zijn er 193 staten lid van de VN. Zij kunnen zelfstandig verplichtingen met andere staten aangaan. Een aantal andere staten kan dat ook, hoewel zij geen lid zijn van de VN. We spreken in het internationaal recht dan ook van een horizontale rechtsorde. Dit is weergegeven in figuur 1.1.

FIGUUR 1.1 Horizontale werking in het internationaal recht

Uit het voorgaande blijkt al min of meer dat staten (juridisch) gelijk zijn aan elkaar. Ze zijn zelfstandig bevoegd om rechtsbetrekkingen met elkaar aan te gaan. Met andere woorden, staten zijn soeverein. Het woord soeverein is afkomstig van het Latijnse *superanus of suprema potestas* en betekent letterlijk hoogste macht of hoogste gezag. Het VN-Handvest benadrukt de soevereiniteit in artikel 2 lid 1 door te stellen dat de ‘organisatie gegrond is op het beginsel van soevereine gelijkheid van al haar Leden.’ Staten kunnen zelf beslissingen nemen. Als een staat zelfstandig bevoegd is om zijn eigen beslissingen te nemen, toont hij hiermee zijn soevereiniteit. Dat kan een staat niet alleen doen om wetten voor het eigen grondgebied te maken, maar ook door verdragen met andere soevereine staten te sluiten. Een andere wijze om de soevereiniteit kenbaar te maken, is de rechtsmacht of jurisdictie van een staat. Hierdoor kan een staat regels stellen of handhaven op het eigen grondgebied ten aanzien van zijn burgers. Dit betekent dat Nederland geen regels kan handhaven in het buitenland. Zo is het Nederlandse bestuursrecht niet van toepassing in het buitenland. Het is daarom belangrijk te weten waar de nationale rechtsmacht of jurisdictie eindigt en de regels van de internationale gemeenschap beginnen. Meer theorie en voorbeelden hierover volgen in hoofdstuk 3.

Soeverein

Rechtsmacht

Het gevolg van het decentrale karakter van de internationale rechtsorde en de soevereine (en juridische) gelijkheid van staten is, dat staten geen hogere macht boven zich hoeven te dulden. Hier zijn wel uitzonderingen op, zoals de bindende besluiten van de VN-Veiligheidsraad en de sancties van de EU, maar dat is niet de regel. Staten hebben hier echter zelf, soeverein voor gekozen en kunnen hier ook op terugkomen. Omdat staten soeverein zijn op het eigen grondgebied, willen ze ook dat die soevereiniteit door andere staten wordt erkend en dus is het niet meer dan logisch dat staten vreedzaam naast elkaar willen bestaan. Dit noemen we ook wel vreedzame co-existentie. Het is niet de bedoeling dat staten zich met elkaars binnenlandse aangelegenheden bemoeien. We zien dit kenmerk ook terug in artikel 2 lid 3 van het VN-Handvest: ‘...alle Leden hun internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing brengen, op zodanige wijze dat de internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht.’

Vreedzame
co-existentie

1.2.2 Afhankelijkheid

Hoewel staten soeverein zijn ten opzichte van elkaar, is er in de praktijk ook sprake van onderlinge afhankelijkheid. Staten hebben elkaar nodig om afspraken met elkaar te maken over bijvoorbeeld grensoverschrijdende milieuproblemen. Vaak is het uitwisselen van gedachten op een internationale conferentie al voldoende om steun te krijgen voor elkaars opvattingen. In voorbeeld 1.2 mislukte dit echter.

VOORBEELD 1.2

Tijdens de klimaatconferentie in december 2010 in Kopenhagen probeerden talloze landen het met elkaar eens te worden over een nieuw klimaatbeleid. De conferentie eindigde zonder een bindend akkoord over maatregelen tegen de opwarming van de aarde.

Interdependent

Staten zijn in toenemende mate afhankelijk of interdependent van elkaar. Grensoverschrijdende kwesties zoals milieu of terrorisme kan een staat niet alleen oplossen. Om deze kwesties aan te pakken, moeten staten met elkaar samenwerken. Dit kan op regionale of mondiale basis plaatsvinden door alleen verdragen met elkaar te sluiten of door veel vergaander samen te werken door bijvoorbeeld een internationale organisatie als de Europese Unie. Ook de samenwerking in het kader van collectieve (zelf)verdediging in de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) waarin de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie van de deelnemende landen regelmatig bij elkaar komen, is een regionale vorm van samenwerking. Met elkaar van gedachten wisselen op mondiaal niveau tijdens een wereldwijde conferentie, zoals voorbeeld 1.2 aangeeft, is ook mogelijk.

1.2.3 Invloed van politieke factoren en machtsverhoudingen

Tot slot kan de internationale rechtsorde niet los worden gezien van het politieke klimaat in een land. Nederland heeft van oudsher banden met het internationaal recht, de rechtsgeleerde Hugo de Groot sprak zich in de zestiende eeuw al uit over het zeerecht. Voorts heeft Nederland tal van internationale organisaties gehuisvest. Het Vredespaleis en het Internationaal Strafhof in Den Haag zijn bekende instellingen. Verder neemt Nederland deel aan het bewaken van vrede en veiligheid in de wereld, maar verlenen we ook humanitaire hulp. Denk aan de noodhulp in Haïti toen dit land getroffen werd door de orkaan Matthew in oktober 2016. Of de financiële steun aan Sint Maarten voor wederopbouw na de orkaan Irma, zoals het volgende nieuwsbericht laat zien.

www.rijksoverheid.nl

Wederopbouw Sint Maarten van start

Er kan nu direct gestart worden met de wederopbouw van Sint Maarten. Dat schrijft staatssecretaris Knops in een brief aan de Tweede Kamer. Nu Sint Maarten heeft ingestemd met het instellen van een integriteitskamer en het versterken van het grenstoezicht door de Koninklijke Marechaussee en de

Nederlandse Douane, is voldaan aan de 2 voorwaarden die aan de wederopbouw hulp zijn gesteld.

Via een overbruggingsfase, de zogenaamde early recovery, wordt direct 7 miljoen euro beschikbaar gesteld voor projecten die snel kunnen starten en direct effect hebben voor de bevolking. Hiermee wordt stilstand en een verslechtering van de uitgangspositie voor de wederopbouw voorkomen. (...)

21 december 2017

Wisselingen van de politieke macht in staten kunnen leiden tot andere internationale verhoudingen. Een groepering die door een staatsgreep de macht grijpt in een land zal mogelijk andere betrekkingen met andere staten onderhouden dan de voorgaande regering. Maar ook wanneer de machtsopvolging op democratische wijze verloopt, kan dit grote gevolgen hebben voor de internationale verhoudingen, zoals het aantreden van Donald Trump als 45^e president van de Verenigde Staten van Amerika op 20 januari 2017 goed laat zien. De VS zijn ook een goed voorbeeld van een ander kenmerk van de internationale rechtsorde: macht. Staten mogen dan formeel soeverein zijn en juridisch gelijk aan elkaar, maar de politieke, economische en militaire macht van bijvoorbeeld de VS en China is veel groter dan van bijvoorbeeld Estland, Burkina Faso, Nepal of Honduras. Het gewicht wat die machtige staten in de schaal leggen is dan ook groter. Het betekent in de praktijk ook dat machtige staten soms weggkomen met internationaalrechtelijk onrechtmatig gedrag waar dat de kleinere, 'onmachtige' staten niet lukt. De machtige staten kunnen het zich nauwelijks veroorloven (bijna) alle internationale regels en afspraken aan de laars te lappen, omdat ze dan als een onbetrouwbare partner te boek komen te staan waarmee niemand zaken wil doen. Ook landen als de VS, China en Rusland komen dus veel internationale afspraken na. De afspraken of regels die ze niet naleven hebben echter vaak betrekking op aangelegenheden die de internationale vrede en veiligheid of mensenrechten betreffen. Dat kan de indruk wekken dat internationaal recht geen zin heeft, omdat die conflicten niet of zeer traag worden opgelost. Maar dat doet geen recht aan de vele andere terreinen waarop staten met elkaar wel goede afspraken maken die worden nageleefd.

1.3 Doorwerking van internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

In deze paragraaf is de vraag aan de orde in hoeverre het internationaal recht doorwerkt in de nationale rechtsorde. In de openingscasus komt de vraag aan de orde of het verkrijgen van een vluchtelingenstatus, privacyregels en kinderrechten alleen nationaalrechtelijk is geregeld of zijn er ook internationaalrechtelijke regels van toepassing? En zo ja, kan een individu, een rechtspersoon of een overheidsorgaan er zich dan op beroepen?

Sinds we na de Tweede Wereldoorlog de ongeschreven internationaalrechtelijke regels steeds meer zijn gaan opschrijven in verdragen en staten steeds vaker verdragen met elkaar sluiten om grensoverschrijdende problemen en uitdagingen aan te pakken, kunnen mensen zich ook veel vaker beroepen op internationaal vastgelegde rechten.

De eerste stap hiertoe zette de VN in 1948 met de aanneming van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Hoewel deze verklaring geen bindend document was, vormde ze wel de inspiratiebron voor vele mensenrechtenverdragen die daarna het licht zagen. Rechten als het recht op leven, het recht om niet in slavernij te worden gehouden, het gelijk zijn voor de wet, het recht om niet willekeurig te worden gearresteerd en gedetineerd en het recht op een vrije persoonlijke levenssfeer, alsmede vele andere, zijn daarna opgenomen in onder andere het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (1950, EVRM), het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (1966, BUPO), het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (1979, VN-Vrouwenverdrag) en het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989, IVRK).

Internationale organisaties als de VN, de EU en de Raad van Europa (een organisatie van inmiddels 47 lidstaten uit 1949; hieronder valt het EVRM) hebben de implementatie van mensenrechten gestimuleerd en benadrukken het recht op zelfbeschikking van individuen.

Dat mensen zich in Nederland rechtstreeks kunnen beroepen op deze internationale rechten en op deze EU-rechten heeft te maken met enerzijds een bijzonder karakter van het Nederlandse recht en anderzijds met het bijzondere karakter van het EU-recht. Het bijzondere karakter van het EU-recht bespreken we in hoofdstuk 7. Hierna wordt uitgelegd welk systeem Nederland hanteert.

Hoe kan het dat wij ons in Nederland voor de nationale rechter kunnen beroepen op bepalingen uit internationale verdragen? Juristen hebben het dan over de doorwerking van het internationale recht in de nationale rechtsorde. Dit hangt af van het soort systeem waarvoor een lidstaat heeft gekozen. Zo kan een lidstaat het monistische of het dualistische stelsel hebben ingevoerd. Kiest het voor monisme, dan is internationaal recht automatisch deel van de nationale rechtsorde. Omzetting van internationaal recht naar nationaal niveau via een speciale wet is dan niet nodig. Heeft een staat echter gekozen voor het dualisme, dan moet internationaal recht worden omgezet of getransformeerd naar nationaal recht via een aparte wet.

Monisme

Dualisme

Nederland heeft ervoor gekozen om wat betreft de doorwerking van internationaal recht een gematigd monistisch stelsel in te voeren. Het gevolg hiervan voor personen vinden we terug in artikel 93 van onze Grondwet:

‘Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.’

Dit betekent dat mensen zich aan bepaalde regels van verdragen en van besluiten van internationale organisaties moeten houden of er rechten aan kunnen ontleen, maar pas nadat de Nederlandse regering die heeft bekendgemaakt door publicatie in het *Tractatenblad*. Nederland hoeft voor deze regels dus niet een aparte Nederlandse wet te maken, zoals veel andere landen wel doen.

Tractatenblad

In Nederland werken dus niet alle verdragsregels rechtstreeks door. Alleen als ze eenieder verbindend zijn en als ze bekend zijn gemaakt. Hetzelfde geldt voor volkenrechtelijke besluiten. Ook dan moet gaan om eenieder verbindende bepalingen die zijn bekend gemaakt door publicatie in het *Tractatenblad*. Vandaar dat we spreken van een *gematigd* monistisch stelsel. In artikel 95 van de Grondwet staat hoe onze regering de regels bekendmaakt. De Hoge Raad oordeelde in het Nyugatarrest in 1959 (HR 6 maart 1959, NJ 1962/2) dat dit niet geldt voor (eenieder verbindende) regels van internationaal gewoonterecht:

‘dat toch, blijkens de geschiedenis van artikel 66 (nieuw) met dit artikel bepaaldelijk bedoeld is den strijd te beslechten over de vraag, in hoeverre de Nederlandse rechter het Nederlands recht op strijd met het internationale recht mag toetsen, en deze toetsing uitdrukkelijk heeft willen beperken tot de gevallen van de in dat artikel vermelde zelfwerkende bepalingen van overeenkomsten; (...)’

Het internationale gewoonterecht bindt staten wel tegenover elkaar, maar natuurlijke personen of rechtspersonen kunnen er geen beroep op doen. Om dat laatste mogelijk te maken, zullen deze bepalingen eerst moeten worden omgezet naar Nederlands recht: dualistisch dus.

De doorwerking van eenieder verbindende verdragsbepalingen in de Nederlandse rechtsorde werd door de Hoge Raad vastgesteld in zijn spraakmakende arrest uit 1919 over het Grenstractaat van Aken (HR 3 maart 1919, NJ 1919, p. 371). Wat was de aanleiding voor deze uitspraak?

GRENSTRACTAAT VAN AKEN

Nadat Napoleon zijn laatste beroemde slag bij Waterloo verloor, kwam een einde aan de Franse overheersing van Europa. Als gevolg hiervan gingen de landen die gewonnen hadden (het Koninkrijk Pruisen, de Oostenrijks-Hongaarse Monarchie, het Verenigd Koninkrijk en het Russische Keizerrijk) tijdens het Congres van Wenen overleggen over de staatkundige herindeling van Europa. Deze herindeling leidde er onder andere toe dat het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in 1816 een grensverdrag sloot met het Koninkrijk Pruisen (dat in 1871 opging in het Duitse Keizerrijk en dat inmiddels een rechtsopvolger heeft in de Bondsrepubliek Duitsland). In dit verdrag, het Grenstractaat van Aken, werd de onderlinge grens vastgelegd van het noordelijkste punt van de provincie Limburg tot het drielandenpunt met Frankrijk bij Schengen (het Koninkrijk der Nederlanden bestond toen immers ook nog uit wat nu België en Luxemburg zijn). Dit verdrag is nog steeds van toepassing. Deze nieuwe grens had gevolgen voor mensen aan weerszijden van de grens, zo ook voor boeren. Daarom was in het verdrag de volgende bepaling opgenomen in artikel 33:

‘De landbouwers wier eigendommen gedeeltelijk aan deze en gedeeltelijk aan gene zijde der grenzen gelegen zijn, zullen stalmest, allerhande stroo, strooisel en andere mestsoorten voor het bebouwen hunner landen, kunnen in- en uitvoeren, alsmede alle soorten van ingezamelde oogst, zonder aan eenig regt, hetzij van in-, uit- of doorvoer of ander van dien aard, onderhevig te zijn. Het zal genoegzaam wezen, dat zij door certificaten van het plaatselijk bestuur doen blijken, dat zij eigendommen aan gene zijde der grenzen bezitten en bebouwen, zonder zich echter te mogen onttrekken aan het onderzoek

der tolbeambten, of anderen, die wettiglijk belast zijn de gevallen van slui-king na te gaan; wel te verstaan, dat die tolbeambten of agenten geene na-springen, dan op hun respectief grondgebied zullen mogen doen.'

In deze bepaling was geregeld dat boeren die eigendommen aan de ene kant van de grens hadden, daarover geen in- of uitvoerrechten hoefden te betalen als ze dat naar de andere kant van de grens zouden brengen. Ook hoefden ze alleen documenten van lokale autoriteiten te hebben waaruit bleek dat ze aan weerszijden van de grens eigendommen bezitten. Maar in 1918 kreeg een boer toch problemen met de Nederlandse autoriteiten toen hij rogge van zijn land aan de Nederlandse kant naar zijn boerderij aan de Duitse kant wilde vervoeren. Dat leidde tot een rechtszaak waarover uiteindelijk de Hoge Raad zich in 1919 moest buigen. Daarbij beriep de boer zich op het hiervoor geciteerde artikel 33. De rechtsvraag die zich voordeed, was of het Grenstractaat buiten werking kon worden gesteld door Nederlandse wetgeving die na de inwerkingtreding van het Grenstractaat was vastgesteld. De Hoge Raad overwoog:

'O., dat aan den Koning ingevolge artikel 53 der Grondwet. van 1815 toe-kwam het onbepaalde recht om verdragen die geen afstand of ruiling van grondgebied inhielden met vreemde mogendheden te sluiten, en dat voor-meld tractaat van Aken van 26 Juni 1816 eenmaal wettig tot stand gekomen en bekrachtigd, had de dubbele werking, dat Nederland tegenover de vreem-de mogendheid was gebonden, doch tevens dat aan den in dat tractaat be-doelden gemengden eigenaar toekwam het door een ieder te eerbiedigen recht om vrijelijk, behoudens aangifte bij de ambtenaren der douane, de pro-ducten van het deel van zijn eigendom in Nederland gelegen te vervoeren naar het andere deel van dien eigendom buitenlands gelegen; (...)'

De Hoge Raad overwoog dus dat Nederland niet alleen tegenover Duitsland was gehouden deze verdragsbepaling na te leven, maar dat een natuurlijke persoon ook rechten aan deze bepaling kon ontleen, omdat deze bepaling voor eenieder gold die viel onder de werking van dit verdrag.

Wat zijn eenieder verbindende bepalingen? Dat zijn regels waaruit duidelijk een recht of plicht, een moeten handelen of een nalaten kan worden afge-leid. Het is uiteindelijk de rechter die bepaalt of een regel waarop iemand zich beroept daadwerkelijk iedereen bindt. Het hiervoor weergegeven artikel 33 uit het Grenstractaat van Aken is zo'n eenieder verbindende bepaling. Iedere landbouwer die eigendommen had aan weerszijde van de grens kon een beroep doen op de in artikel 33 vastgelegde rechten.

Soms geeft de tekst van een verdrag een verbod of juist een opdracht om regelgeving uit te voeren dan wel toe te passen. In het volgende citaat is sprake van het nemen van maatregelen.

Artikel 2 lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR) bepaalt dat:

**Eenieder
verbindende
bepaling**

'Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich maatregelen te nemen, zowel zelfstandig als binnen het kader van de internationale hulp en samenwerking, met name op economisch en technisch gebied, en met volledige gebruikmaking van de hem ter beschikking staande hulpbronnen, ten einde met alle passende middelen, inzonderheid de invoering van wettelijke maatregelen, steeds nader tot een algehele verwezenlijking van de in dit Verdrag erkende rechten te komen.'

Dit is een voorbeeld van een regel die volgens de Hoge Raad en de Centrale Raad van Beroep niet iedereen bindt. Deze regel kan moeilijk als recht in de nationale rechtsorde functioneren zonder nadere uitwerking en kan zo dus niet iedereen binden. Deze regel is daarom niet geschikt voor directe werking.

Nu weten we dat er binnen de nationale rechtsorde een beroep kan worden gedaan op een internationaalrechtelijke bepaling uit bijvoorbeeld een verdrag. Wat nu als een Nederlandse wetsbepaling in strijd is met die eenieder verbindende verdragsbepaling? Dan rijst de vraag of nationaal recht moet wijken in geval van strijd met internationaal recht. In artikel 94 Grondwet is een bijzonder gevolg van ons stelsel van doorwerking vastgelegd:

'Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.'

De betekenis van deze bepaling is groot. Als gevolg hiervan hebben die hiervoor genoemde eenieder verbindende bepalingen voorrang op onze nationale regels als die nationale regels in strijd zijn met de internationale regel.

Maar niet alle regels zijn als duidelijk objectief recht of plicht geformuleerd. Is een regel niet eenieder verbindend, dan zal de rechter een beroep daarop afkeuren en dan heeft deze regel evenmin voorrang op Nederlandse regels die afwijken van deze regel. De Hoge Raad oordeelde hierover in 1995 als volgt (HR 18 april 1995, NJ 1995, 619):

'Dit oordeel – dat aldus moet worden begrepen dat, nu de in aanmerking komende bepalingen van het Verdrag niet naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden als bedoeld in artikel 94 Grondwet, in het midden kan worden gelaten of vervangende dienstplicht valt aan te merken als “forced or compulsory labour” als bedoeld in het Verdrag – is juist.

Nu aanwijzingen ontbreken dat de verdragsluitende partijen aan de hier aan de orde zijnde bepalingen van het Verdrag een zodanige werking hebben willen verbinden, is voor de beantwoording van de vraag of aan die bepalingen een zodanige werking toekomt uitsluitend de inhoud van die bepalingen beslissend. Artikel 1 van het Verdrag houdt slechts een verklaring in dat de leden van de International Labour Organisation die het Verdrag hebben bekrachtigd – daartoe behoort Nederland – de verplichting op zich nemen om zo spoedig mogelijk iedere vorm van verplichte arbeid of van dwangarbeid uit te bannen. Noch in die bepaling noch in artikel 2 van het Verdrag, waarin een definitie wordt gegeven van “forced or compulsory labour” en waarin voorts wordt aangegeven wat niet onder dit begrip valt, worden zodanig gepreciseerde normen gegeven dat deze naar hun inhoud voor rechtstreekse toepassing vatbaar zijn en dus een

ieder kunnen verbinden. Derhalve kunnen die bepalingen niet als objectief geldend recht functioneren in de Nederlandse rechtsorde, ook indien zou moeten worden aangenomen dat vervangende dienstplicht door het Verdrag wordt bestempeld tot “forced or compulsory labour”. Overigens heeft de strafrechter niet de vrijheid om de wettelijke verplichting van een erkende gewetensbezwaaarde tot het verrichten van vervangende arbeid terzijde te stellen op de enkele grond dat Nederland als verdragsland nalatig zou zijn geweest om de door het Verdrag beoogde wetgeving tijdig in werking te doen treden.’

Een bepaling uit een verdrag is rechtstreeks werkend als de bedoeling van partijen duidelijk is om als objectief recht zonder dat daarbij een uitvoerende maatregel noodzakelijk is, te kunnen functioneren. Zo is het citaat van artikel 2 lid 1 IVESCR geen rechtstreeks werkende bepaling.

Voorts dient de verdragstekst voldoende nauwkeurig te zijn om door een individu te kunnen worden ingeroepen. Het gaat dan om rechten waar een burger een beroep op kan doen. Denk bijvoorbeeld aan mensenrechten zoals genoemd in het Europees Verdrag Rechten van de Mens. In voorbeeld 1.3 is sprake van strijdigheid van Nederlandse wetgeving met een verdrag.

VOORBEELD 1.3

In Nederland moeten migranten die afkomstig zijn van buiten de EU en een verblijfsvergunning aanvragen een inburgeringscursus volgen. De Centrale Raad van Beroep (ECLI:NL:CRVB:2011:BR4959) bepaalde dat dit niet verplicht is voor Turken op grond van het Associatieverdrag dat de EU met Turkije heeft gesloten. Hieruit volgt dat Turken niet meer geld mogen betalen voor de inburgeringscursus dan EU-burgers die overigens niet verplicht zijn deze cursus te volgen vanwege het vrij verkeer van personen. De CRvB verwijst in zijn uitspraak naar de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU, het rechtsprekende orgaan van de EU (arrest Abatay, 21 oktober 2003, zaken C-317/01 en C-369/01).

In voorbeeld 1.3 toetst de rechter het Nederlandse recht aan het Associatieverdrag. Dat mag de Nederlandse rechter ook en dat is logisch op grond van de formulering van artikel 94 Grondwet. Om te bepalen of een eenieder verbindende verdragsbepaling voorrang heeft op nationaal recht dat in strijd is met de verdragsbepaling, moet de rechter de Nederlandse wet toetsen aan de desbetreffende verdragsbepaling. Andersom mag niet. Althans, op grond van artikel 120 Grondwet mag de Nederlandse rechter verdragen niet toetsen aan de Nederlandse Grondwet. De rechter beoordeelt niet of een verdrag in overeenstemming is met de Nederlandse Grondwet, maar of de Nederlandse (Grond)wet in overeenstemming is met het verdrag. Dit noemen we het toetsingsverbod. Op grond van deze bepaling mag de Nederlandse rechter evenmin wetten in formele zin (de hoogste Nederlandse wetten) toetsen aan de Grondwet. De rechter mag verdragen niet toetsen aan de Grondwet. Hiermee wordt voorkomen dat de rechter op de stoel van het parlement gaat zitten. Zo wordt rechtgedaan aan de machtscheiding die Nederland kent, de trias politica: scheiding van uitvoerende macht, wetgevende/controlerende macht en rechtsprekende macht.

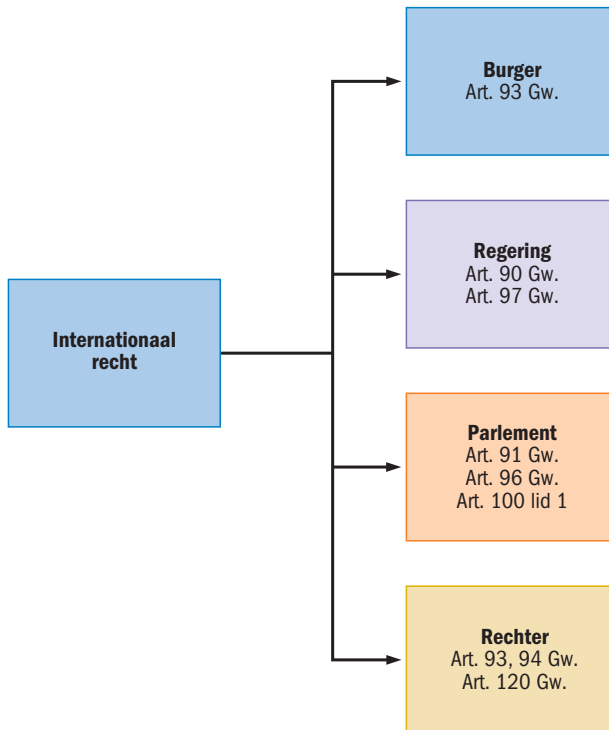
Toetsingsverbod

Trias politica

Kortom, binnen de Nederlandse rechtsorde is het internationaal recht van invloed op de besluitvorming door de rechter, want hij kan toetsen of nationaal recht strijdig is met internationaal recht, met inachtneming van artikel 120 Grondwet. Voorts kan het individu, de burger, zich beroepen op Verdragsbepalingen. Tot slot heeft ook het parlement te maken met internationaal recht, op grond van artikel 91 Grondwet. Dit laatste artikel bepaalt dat 'Het Koninkrijk niet aan verdragen wordt gebonden en deze worden niet opgezegd zonder voorafgaande goedkeuring van de Staten-Generaal. De wet bepaalt de gevallen waarin geen goedkeuring is vereist.' Het parlement dient ook toestemming te geven voor een oorlogsverklaring, zie hiervoor artikel 96 Grondwet. Tevens dient het parlement op grond van artikel 100 lid 1 Grondwet ingelicht te worden over de inzet van Nederlandse militairen in het buitenland.

Figuur 1.2 laat de invloed zien van het internationale recht op de burger, de regering, het parlement en de rechter.

FIGUUR 1.2 Internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

Samenvatting

Het internationaal recht behoort tot het publiekrecht en beschrijft het recht tussen staten onderling. Het is duidelijk te onderscheiden van het internationaal privaatrecht. Dat gaat over de relaties tussen natuurlijke personen en/of rechtspersonen onderling in een internationale context zoals het huwelijk tussen twee personen met ieder een andere nationaliteit. Vaak betreft het de vraag welk nationaal recht van toepassing is.

Hoewel centraal gezag in het internationaal recht afwezig is, is wel degelijk sprake van een rechtssysteem. Via de gerechtelijke organen van internationale organisaties, die met toestemming van de staten functioneren, worden conflicten beslecht en internationaal recht gehandhaafd.

Door de eeuwen heen heeft het internationaal recht zich ontwikkeld. Mede door de visie van rechtsgeleerden en de toen heersende opvattingen is het huidige internationale recht tot stand gekomen. Het is nog steeds in ontwikkeling; staten beseffen steeds meer dat door samenwerking grensoverschrijdende problemen kunnen worden aangepakt. Denk aan milieuvervuiling of terrorisme.

In het internationaal recht zijn de staten de belangrijkste spelers. Staten zijn soeverein en elkaars gelijke. Vanuit die positie zijn staten bevoegd om bijvoorbeeld verdragen te sluiten en afspraken met elkaar te maken.

Elke staat heeft zijn eigen wijze om internationaal recht in zijn rechtsorde te laten doorwerken. Sommige staten kiezen voor dualisme waarin internationaal en nationaal recht strikt zijn gescheiden. Andere staten hebben een voorkeur voor monisme waarin internationaal recht automatisch deel uitmaakt van de nationale rechtsorde. Zo zagen we bij de behandeling van de artikelen 93 en 94 Grondwet dat Nederland een stelsel van gematigd monisme kent. Ook de rechter past internationaal recht toe en kan zelfs nationaal recht in strijd met internationaal recht verklaren. Hij dient wel artikel 120 Grondwet in acht te nemen, want toetsing van het verdrag aan de Grondwet is verboden. Ook de regering heeft een relatie met internationaal recht. Zij moet zich inzetten voor de ontwikkeling van het internationaal recht conform artikel 90 Grondwet. Voor het parlement is ook een rol weggelegd, zij dient bijvoorbeeld toestemming te geven voor een oorlogsverklaring (artikel 96 Grondwet) of te worden ingelicht over de inzet van militairen in het buitenland. Nederland neemt in het kader van internationale afspraken deel aan missies elders in de wereld, bijvoorbeeld Mali of Syrië (VN-missie). Een niet onbelangrijke taak is tot slot de toestemming van gebondenheid aan verdragen op grond van artikel 91 Grondwet. Verder kan de burger of een overheidsorgaan zich beroepen op een ieder verbindende bepaling van internationaal recht op grond van artikel 93 Grondwet.

Studie-eindvragen

- 1.1** Alfred Bennekom heeft voor zijn hobby zijspiegels gekocht voor zijn klassieke auto in Frankrijk. Via internet leek het een voordelige transactie. Hij maakt het geld over en verwacht spoedig zijn onderdelen. Nu wil het Franse bedrijf wegens bedrijfseconomische redenen het betreffende onderdeel niet verzenden. Alfred vraagt zich af of internationaal recht van toepassing is. Hij denkt erover om de Franse ambassade een brief te schrijven. Heeft zijn actie kans van slagen?
- 1.2** Staan internationaal recht en soevereiniteit op gespannen voet met elkaar?
- 1.3** Ben jij het eens met de volgende stellingen?
- I In het internationaal recht zijn staten onafhankelijk.
 - II In het internationaal recht zijn staten afhankelijk van elkaar.
- 1.4** Stefan van Gulp wil zijn vriendin uit Peru laten overkomen. Hij heeft een verblijfsvergunning aangevraagd bij het ministerie van Justitie. Helaas krijgt hij een negatieve beslissing. Zijn raadsman heeft hem aangeraden een beroep te doen op artikel 8 EVRM. Dit artikel luidt als volgt:
- ‘1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie. 2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.’
- Mag Stefan als burger hier direct of rechtstreeks een beroep op doen bij de Nederlandse rechter? Motiveer je antwoord aan de hand van de relevante wetsbepaling(en).

1.5 Lees het volgende artikel.

www.rijksoverheid.nl

Van Rijn: ‘Goedkeuring VN-verdrag heugelijk voor iedereen’

Niet alleen voor de twee miljoen Nederlanders met een beperking, maar voor iedereen is het een heugelijke dag. Dat zei staatssecretaris Martin van Rijn (VWS) vandaag in de Senaat tijdens de behandeling van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. De Eerste Kamer ging dinsdagavond unaniem akkoord met het ratificeren van het verdrag.

12 april 2016

Wat zijn de gevolgen voor Nederland?